

אשה בנר חנוכה

הרב יעקב אריאל

השאלה

מהו חיוב אשה נשואה במצוות נר חנוכה – חיוב עצמי או חיוב משפחתי? האם היא חלק בלתי נפרד מבעלה משום ש'אשתו כגופו', או שהיא עצמאית?

כדי להמחיש את הבעיה, נביא שני מקרים שונים:

א. אשה, שבעלה טרוד בעבודתו ויגיע מאוחר, שואלת, האם היא חייבת להדליק נר חנוכה בזמן, או לחכות לבעלה?

ב. אשה לומדת בקורס מסויים הנערך גם בשעת הדלקת נר חנוכה, ואינה יכולה להשתחרר ממנו. היא מעוניינת מאוד להשתתף בעצמה בהדלקת נר חנוכה, ולא לסמוך על כך שבעלה יוציא אותה ידי חובה שלא בנוכחותה. האם מותר לבעלה לדחות את הדלקת נר חנוכה עד שהיא תחזור לביתה, או שבעלה ידליק בזמן, והיא תדליק בעצמה כשתחזור לביתה?

השאלה המשותפת לשני המקרים היא: האם המושג 'אשתו כגופו' משמעותו שאשה נשואה פטורה בעצם ממצוות נר חנוכה, ועליה לסמוך רק על בעלה שידליק גם עבורה, בין כשהוא מאחר ובין כשהוא מקדים. או שמא 'אשתו כגופו' משמעותו רק לעניין זה שהוא יכול להוציא אותה ידי חובתה, והיא יכולה להוציא אותו ידי חובתו, אך בעיקר החיוב היא חייבת בעצמה לא פחות ממנו. ואם היא רוצה לקיים את המצווה בעצמה ואינה רוצה שבעלה יוציא אותה ידי חובה – הן כשהיא מקדימה, משום שרוצה לקיים את המצווה בזמנה, והן כשהיא מאחרת, משום שרוצה להיות נוכחת בעצמה בהדלקת הנרות – היא רשאית ואולי אף חייבת לעשות כן.

האפשרות של הבעל להיפרד מאשתו בהדלקה

בשו"ת מהרי"ל סימן קמה כתב:

נר חנוכה נהוג בכל דוכתין [=בכל מקומותינו] שכל אורחים ובחורים מדליקין, אף על גב דמדליקין על כל אחד ואחד בביתו... ומשום ברכה לבטלה אין כאן, כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליו.

אולם הבית יוסף (אורח חיים, סימן תרעז) חולק על ה'תרומת הדשן', וזו לשונו: "כתוב בתרומת הדשן דאכסנאי שהוא נשוי, אם רצה להדליק ולברך משום הידור שפיר דמי. ולי נראה, דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה". כך כתבו גם בשו"ת מהרש"ל (סימן פה), מטה משה (סימן תתפג) ופרי חדש (אורח חיים, סימן תרעז סעיפים א ו-ג).

בשולחן ערוך (סימן תרעז סעיף ג) פסק המחבר:

יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל – מדליק בברכות.

משמע שרק כשאין במקום ישראל המדליק בברכה, צריך האכסנאי להדליק, משום שחובתו לראות את הנרות. אבל כשיש מי שמדליק באותו מקום, אין הבעל רשאי להדליק בברכה אם אשתו מדליקה בביתו.

אולם הרמ"א הוסיף:

ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין.

ובמשנה ברורה (סעיף קטן טז):

וכן סתמו הרבה אחרונים. יש מן הפוסקים שסוברין, אחרי דחז"ל פטרוהו על ידי הדלקת אשתו לא כל כמיניה [=אין לו רשות] לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי, וידליק בלא ברכה. והנה, אף דודאי אין למחות ביד הנוהגין לברך, אחרי דהרבה אחרונים הסכימו לברך, מכל מקום, טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר ויענה אמן ויכוין לצאת בהן [=ידי חובתו] וידליק נרותיו. או יראה לשער [=להעריך את הזמן] להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו, דהיינו שהיא מדלקת אחר [תפילת] מעריב כמנהג העולם, והוא ידליק קודם מעריב.

נמצא, אפוא, ששאלה זו, האם הבעל יכול להיפרד מאשתו בהדלקת הנרות, תלויה במחלוקת הראשונים ובין השולחן ערוך והרמ"א. לדעת השולחן ערוך 'אשתו כגופו' לגמרי, ואין הבעל יכול להיפרד מאשתו, ולדעת הרמ"א הבעל רשאי להיפרד מאשתו.

הדלקת בני הבית

כנראה שמחלוקת השולחן ערוך והרמ"א מתאימה לשיטתם במחלוקת אחרת. בסימן תרעא סעיף ב כתב השולחן ערוך:

כמה נרות מדליק? בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבלילה האחרון יהיו שמונה. ואפילו אם רבים בני הבית, לא ידליקו יותר.

והוסיף הרמ"א:

יש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט.

מחלוקת זו יסודה בגמרא במסכת שבת (כא ע"ב): "תנו רבנן: מצוות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין – נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין – [...] יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך". לדעת השולחן ערוך המהדרין מן המהדרין מדליקים חנוכייה אחת לכל בני הבית, ולדעת הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו.

מה שורשה של מחלוקת זו? לכאורה השולחן ערוך מצריך לעשות היכר לימים, כלומר שלדעתו מספר הנרות צריך לבטא איזה יום היום מימי החנוכה, ואילו הרמ"א אינו מצריך היכר זה (כדעת הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ב, שאינו מקפיד על היכר הימים). אך הרי גם הרמ"א סובר שצריך שיהיה היכר, ולכן כתב:

ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין.

כלומר, כמה מדליק כל אחד. מעתה, על כרחנו שורש המחלוקת בין השולחן ערוך לרמ"א הוא בשאלה, האם נר חנוכה הוא חובה משפחתית על כל הבית (דעת השולחן ערוך), או שהוא חובה אישית על כל אחד ואחד (דעת הרמ"א). לדעת השולחן ערוך, שבני הבית אינם רשאים להיפרד מבעל הבית בהדלקתם, קל וחומר שאין הבעל יכול להיפרד מאשתו. אך לדעת הרמ"א הם רשאים להיפרד. אלא שבעוד שיתר בני הבית לא רק רשאים להיפרד, אלא אדרבה, כך ראוי להם לנהוג כמהדרין מן המהדרין, בבעל ואשתו נהוג שאין הידור להיפרד, אך יש להם רשות להיפרד, כי המצווה מעיקרה היא אישית לכל אחד ואחד מהם.¹

אמנם הרמ"א (בסימן תרעז) עסק רק בענין האפשרות של הבעל להיפרד מאשתו, אך מסתבר שבאותה מידה אף האשה יכולה להיפרד מבעלה. ודחוק לומר שהיא נגדרת אחר בעלה בעוד הוא אינו נגרר אחריה, כי זאת מנין לנו?²

הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד ה"א) כתב שבעל הבית מדליק כנגד בני הבית "בין אנשים, בין נשים", משמע שהאשה חייבת בנר חנוכה מכח עצמה. אך אין משם ראייה, כי הרמב"ם סובר שבעל הבית מדליק לבדו עבור כל בני הבית, לכן גם נשים בכלל בני הבית. אך הרמ"א, אף על פי שסובר כמותו מצד אחד, שנו לכל אחד ואחד, חולק עליו מצד שני וסובר שכל אחד מדליק בעצמו במקום מיוחד, ולדבריו האשה פטורה.

טעם פטור האשה על פי מנהג הרמ"א

כידוע, גם הנהגים כרמ"א שכל בני הבית מדליקים לא נוהגים שאשה מדליקה בעצמה. בהסבר הדבר כתב באליה רבה (סימן תרעא), ש'אשתו כגופו'. הגאון רבי צבי פסח פרנק

1. בשו"ת שער אפרים (סימן מב) קשר גם כן בין שתי המחלוקות הללו של השו"ע והרמ"א. אך אין זו תלות מוחלטת, וכמה מפוסקי אשכנז, שקיבלו את דעת הרמ"א באשר למנהג שכל בני הבית מדליקים, לא קיבלו את דעתו שהאיש רשאי להיפרד מאשתו בהדלקה, וכמו שכתב המשנה ברורה הנ"ל.

2. עיין מקראי קודש (לרב פרנק, חנוכה, סימן יד) שהר"י כהן היה מסופק בשאלה זו.

(מקראי קודש, חנוכה, סימן יד) הקשה עליו, שטעם זה יפה לענין אשה נשואה, ואינו מסביר את מנהג הרווקות שלא להדליק. ויש לתרץ קושייתו, שעיקר תפקודו של אדם הוא כשהוא נשוי, ורווקותו אינה אלא זמנית, ולכן לא חייבו אדם במצוות שיקיים בתקופת רווקותו בלבד.³

החתם סופר (בחידושו ל שבת כא ע"ב) כתב שאשה לא תדליק בעצמה מטעם אחר, משום שיש בכך חוסר צניעות. אך טעם זה נכון רק למנהג בזמן הגמרא, שהדליקו נרות על פתח הבית מבחוץ. אך למנהג שנהגו בגולה, ויש שנוהגים כן גם היום, להדליק בתוך הבית, אין כאן שום חוסר צניעות. וכן גם הגר בקומה שניה ומדליק בחלון, אין כאן חוסר צניעות. ואף לנוהגים להדליק מבחוץ, יש להבחין בין זמננו לבין המצב החברתי בימי קדם, כאשר יציאת אשה מחוץ לביתה היתה תופעה נדירה, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות אישות פי"ג הי"א):

אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד, פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה, ולא ינחינה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה, שכך כתוב: 'כל כבודה בת מלך פנימה'.

אך בימינו, שנשים נוהגות לצאת מחוץ לביתן כל יום, אין ביציאתם להדליק חוסר צניעות.⁴ אם כן יש לומר, שמכיון שהרמ"א סובר בעקרון כרמב"ם שגם לכל אחד ואחד, גם אשה בכלל זה, ומסיבות אחרות נהגו שתצא ידי חובה בנר של בעלה, אולם במקום שהיא רוצה לצאת ידי חובתה בעצמה מודה הרמ"א שהיא רשאית לעשות כן.

הפרי מגדים ('משבצות זהב' סימן תרעא סעיף קטן א) דייק מלשון הרא"ש (שבת, פרק ב סימן ח) שלמהדרין אשה צריכה להדליק. זה לשון הרא"ש: "אכסנאי חייב בנר חנוכה ואינו יוצא בנרו של בעל הבית, דלא הוי בכלל איש ואשתו". משמע מדבריו שפירש את

3. על דרך הדרש יש להסביר זאת על פי מה שכתב המהר"ל מפואג (גור אריה על בראשית לו, ג) שאיש ואשה נחשבים מתחילה כחצי אדם, שזכר בלא נקבה הוא 'פלג גופא' [=חצי גוף], ובנישואיהם הרי הם כגוף שלם ובריה חדשה. אם כן עיקר חיובו של אדם במצוות הוא רק עם נישואיו, וקיום המצוות לפני כן הוא רק כהכנה לקראת חיובו העיקרי. הדבר דומה קצת למה שאמרנו חז"ל (ספרי לדברים יא, יז) על קיום מצוות בחוץ לארץ, שהוא בבחינת 'הציבי לך ציונים'. וראיתי שכתב המהר"י ענגיל ('ציונים לתורה', סוף כלל לט) שהקשה על הסברו הידוע של האבודרהם (שער שלישי, ד"ה כל ישראל), שאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא משום שהיא משועבדת לבעלה, איך טעם זה יסביר את פטור הרווקות? ותרץ, שמכיון שהאשה נבראה מצלעו של אדם הראשון, כל יצירתה היא בהיותה חלק מבעלה, ולכן עיקר חיובה במצוות הוא רק בהיותה נשואה, והחיוב במצוות בתקופת רווקותה הוא זמני, כהכנה לקראת עיקר מימושה כחלק מבעלה. לפי דבריו, בשונה מדברי המהר"ל שמגדיר גם את האיש כחצי גוף ללא אשתו, יש מקום לומר שגם הסוברים שאיש יכול להיפרד מאשתו בהדלקה מודים שהאשה אינה יכולה להיפרד מבעלה. אולם סברה זו מבוססת על דברי דרוש, וגם יש דעה הסוברת שאדם וחיה נבראו דו – פרצופין (ראה: בבלי, עירובין יח ע"א), ואם כן אין עדיפות לאיש על האשה. על כל פנים, באופן פשוט יש לומר שחז"ל לא תיקנו תקנה מיוחדת לרווקה, כי זו אמורה להיות תקופה קצרה ועראית.

4. במקום אחר הארכנו בגדר 'כל כבודה בת מלך פנימה' בימינו.

המושג 'נר איש וביתו' – זו אשתו. לפי זה המהדרין הנוהגים להדליק נר לכל אחד ואחד, כל אחד מהם מדליק, גם האיש וגם האשה, שהרי משתמע מהברייתא שהמהדרין הוא הניגוד ל'נר איש וביתו', שמעיקר הדין האיש פוטר את 'ביתו' ואילו למהדרין גם 'ביתו' מדליק בנפרד. אמנם הגר"א הגיה בדברי הרא"ש, וגרס "דלא הוי בכלל נר איש וביתו", ולפי זה אין יסוד לדיוק מדברי הרא"ש, ו"ביתו" הכוונה למשפחה כולה, או לבית ממש, שמצוות ההדלקה נוגתת רק במקום בנוי ולא במקום פתוח.⁵ מכל מקום, מדברי הפרי מגדים למדנו שלמהדרין מן המהדרין יש מקום לומר שהאשה תחייב את עצמה בהדלקה.

אשה שמשפחתה נוגתת כרמ"א בודאי יכולה גם לברך, שהרי לדעת הרמ"א אשה רשאית לברך אפילו על מצוות עשה שהזמן גרמה והיא פטורה ממנה לגמרי, כגון שופר לולב וסוכה (עיין ברמ"א אורח חיים, סימן יז סעיף ב; סימן תקפט סעיף ו). קל וחומר בנר חנוכה, שבעצם היא חייבת מצד עצמה אף על פי שהיא מצוות עשה שהזמן גרמה, משום שאף היא היתה באותו הנס (כמו שכתוב בבבלי, שבת כג ע"א). אם כן, לפחות כשהיא רואה צורך בכך שלא תצא ידי חובה בהדלקת בעלה, היא רשאית להדליק ולברך בעצמה.⁶

ההשלכות למעשה במקרים שהוצגו בשאלה

מעתה יש לדון בכל מקרה לגופו:

במקרה הראשון – האשה שבעלה יגיע מאוחר – יש שני אספקטים, מצד הבעל ומצד האשה. מצד הבעל יש ספק מה עדיף, האם יקיים את המצווה בעצמו מאוחר יותר, או שיצא ידי חובה בהדלקת אשתו בזמן.⁷ אך אנו נתייחס בעיקר לצד של האשה.

יש להבחין בין מי שמשפחתה נוגתת כשולחן ערוך לבין מי שמשפחתה נוגתת כרמ"א. מי שנוהגת כרמ"א, שהחובב בנר חנוכה ביסודו הוא חיוב אישי, בוודאי רשאית להדליק בברכה. אולם, לנוהגת כשולחן ערוך, שאינה חייבת בעצמה אלא חובת ההדלקה היא על בעל הבית והוא מוציא את כולם, הדין תלוי בשאלה האם ההדלקה בזמן היא רק משום 'זריזין מקדימין למצוות', או שהיא מעיקר הדין. אם היא רק משום 'זריזין', יש מקום לומר שאמנם יש עדיפות להדלקה מוקדמת, אך אין זו חובה גמורה, והיא רשאית להמתין לבעלה. גם אם היא רוצה לדקדק במצוות כ'זריזין', ספק אם היא רשאית להדליק מוקדם רק משום כך. מה גם, שלדעת השולחן ערוך (אורח חיים, סימן תקפט סעיף ו) אין אשה רשאית לברך על מצוות עשה שהזמן גרמה, ואם כן אינה יכולה לברך על מצווה שאינה חייבת לקיים בעצמה, מאחר וגם בעלה ידליק אחר כך. אך אם הזמן העיקרי הוא מיד עם השקיעה, והדלקה

5. עיין 'באהלה של תורה' חלק ב סימן צח.

6. וכן כתב המשנה ברורה (סי' תרעה סעיף קטן ט) בשם שו"ת עולת שמואל.

7. עיין בחיי אדם, 'הלכות זהירות במצוות', סימן סח סעיף ז; שדי חמד, כללים, אות ז סוף סימן א; ודעת תורה סימן כה, שדנים האם עדיף לקיים מצווה בזמנה על ידי שליח או מאוחר יותר בעצמו. אך יתכן שאשתו, שהיא כגופו, עדיפה מסתם שליח.

מאוחרת יותר אינה בכלל המצווה העיקרית, היא חייבת להדליק מוקדם ואל לה להמתין לבעלה.

אמנם על פי הגמרא, אין ספק שההדלקה בסמוך לשקיעה היא חובה, ולא רק ענין של 'זריזין מקדימין'.⁸ אך יש מקום לומר, שדווקא בימיהם, שהרגל כלתה מהשוק מיד עם השקיעה, היה זה הזמן העיקרי, אולם בימינו, שבשעת השקיעה הרחוב הומה מאנשים והחנויות שוקקות לקוחות, יתכן שאין חובה להדליק דווקא עם השקיעה. וכך מפורש בריטב"א (שבת כא ע"ב, ד"ה עד דכליא), שכתב: "ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות". אך אם בעלה יחזור כשהרגל מתחילה להתמעט ברחובות, עליה להדליק בזמן. ונראה לענ"ד שמכיוון שזמן נעילת החנויות הוא 7.00 בערב, כחצי שעה אחר כך מתחילה רגל להתמעט מהשוק.

דין זה הוא לאשה שרוצה להדליק בחלון. אבל אם בני הבית אינם מקפידים להדליק בחלון אלא בתוך הבית, אין חובה להדליק בזמן שיש אנשים בשוק דווקא. אדרבה, חובת פרסומי ניסא לנוהגים כן היא דווקא לבני הבית, ואם כן יש להמתין לזמן שבני הבית מתכנסים בבית. בדומה לכך כתב המגן אברהם (סימן תרעב סעיף קטן ו) שהמדליק בשעה מאוחרת, כאשר בני הבית כבר ישנים, ידליק בלא ברכה, כי עיקר פרסומי ניסא הוא לבני הבית. ונראה שלדעתו כשם ששעה מאוחרת מדי אין בה פרסומי ניסא לבני הבית, הוא הדין בשעה מוקדמת, וצריך עיון. אמנם חלקו עליו, ולמעשה נוהגים להדליק בברכה גם ללא נוכחות בני הבית כשאינן אפשרות להביאם.⁹ אבל כשבני הבית עתידים להגיע בודאי עדיף להמתין.

אך כל הדיון מותנה בכך שבעלה לא יתרעם על הדלקתה, וזו לא תפר חלילה את שלום הבית, כי שלום הבית קודם לנר חנוכה, כמבואר בגמרא בשבת כג ע"א: "נר ביתו ונר חנוכה – נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו".

קעת נדון במקרה השני – אשה שבזמן ההדלקה איננה בבית, ורוצה להדליק בעצמה או להיות נוכחת בהדלקה.

יש שני חיובים בחנוכה: להדליק נר חנוכה, ולראות את הנרות (שולחן ערוך, סימן תרעז סעיף ג). אשה זו יכולה לצאת ידי חובת שתי המצוות בכך שבעלה ידליק עליה וכשהיא תחזור היא תראה עדיין את הנרות דולקים, או שתראה נרות דולקים בחלונותיהם של

8. כך משמע בבירור מלשון הברייתא (שבת כא ע"ב) "מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק", וכביאור הגמרא, ש"עד שתכלה" עניינו שאם לא הדליק בשקיעה יכול עדיין להדליק עד שתכלה הרגל ותו לא. וכן לשון השולחן ערוך (סי' תרעב סעיף ב) "שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק". וראה ביאור הלכה סי' תרעז סעיף ג ד"ה ולהדליק.

9. ראה 'שער הציון' סי' תרעב סעיף קטן יז בשם 'חמד משה'.

אחרים. ואם עד שתחזור הנרות כבר יכבו, וגם לא תוכל לראות עוד נרות של אחרים, חובתה להדליק בעצמה כדי לקיים מצוות ראייה¹⁰ (אך בלא ברכה, כמו שכתב המשנה ברורה סימן תרעז סעיף קטן יד).

אלא שגם אם לפי עיקר הדין די לה שתראה את הנרות דולקים, היא לא מסתפקת בקיום זה של המצווה, אלא היא רוצה להשתתף בעצמה גם בהדלקת הנרות, ויש לדון האם יש הידור להמתין לה.

לנוהגים להדליק בתוך הבית, ההדלקה בנוכחות בני הבית היא עיקר הפרסומי ניסא שלהם, כאמור, ואם כן בודאי שעדיף להמתין.¹¹ אך גם למדליקים בחלון יש הידור בכך שהאשה תהיה נוכחת בזמן ההדלקה עצמה, גם כשהבעל מדליק, כי הרגשת הלב שונה כאשר כל בני המשפחה והיא בתוכם, עומדים ליד בעל הבית בזמן הדלקת הנרות, וזה כעין 'מצווה בו יותר מבשלוהו'.¹² אך לא ברור האם הידור עדיף מזריזות בהדלקה. על כל פנים, אם העיכוב בהדלקה איננו מבטל את עיקר הדין של הדלקה בזמנה,¹³ יש מקום להתחשב באשה ולהמתין לה בהדלקה.

אם היא רוצה להיפרד מבעלה בהדלקתה ולהדליק בעצמה, היא צריכה להתכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, כדי שיחול עליה חיוב להדליק בעצמה. כאן השאלה, האם היא יכולה לנתק את עצמה מבעלה? והאם היא רשאית לעשות כן רק על מנת להדליק בעצמה?

בתשובת המהרי"ל שהבאנו בתחילת דברינו מבואר שבעל יכול להתכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו, רק על מנת שהוא ידליק בעצמו למרות שהוא פטור. וכן בתרומת

10. כיון ששליחותו של הבעל לא מועילה להוציא אותה ידי חובת הראייה, וראה מה שכתבנו בהסברת הדבר בשו"ת 'באהלה של תורה' ח"ב סי' צח אות ה.

11. גם אם הנרות ידלקו עד זמן הגעת האשה הביתה, עיקר פרסום הנס צריך להיות בשעת ההדלקה עצמה. כך מסתבר מהדין ש'כבתה אין זקוק לה', שטעמו הוא ש'הדלקה עושה מצווה' (ראה: שולחן ערוך, סימן תרעג סעיף ב), ומשתמע מזה שעיקר הפרסום הוא בזמן ההדלקה. וכן כתב בביאור הלכה (סימן תרעג, שם ז"ה אם כבתה) "דלא בעינן פרסומי ניסא [אלא] רק בעת ההדלקה".

12. גם כשהאדם אינו עושה מעשה יש משמעות לנוכחותו, כמו שמצאנו במשנה בתענית פ"ד מ"ב, לגבי המעמדות של ישראל העומדים בעזרה בזמן הקרבת הקרבן, "וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו?!", והוא ענין של כבוד המצווה (ראה: שו"ת שרידי אש, ח"א סי' קסט). בפרט בהדל"קת נר חנוכה, שהיא ענין של הודאה לה', כלשון הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד הי"ב): "מצוות נר חנוכה מצווה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו", ועיקר עניינה של ההודיה הוא בהרגשת הלב. כיצא בזה כתב הבית חדש (סימן תרעו), שגם מי שהדליקו עליו בביתו חייב לברך על הראייה כי "ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן".

13. על פי מה שכתבנו לעיל, שנראה שבימינו ההדלקה סמוך לשקיעה אינה הכרחית מעיקר הדין, אלא רק בגדר 'רזיון מקדימין למצוות'.

הדשן (סימן קא), שנקט כדעת המהרי"ל, כתב: "דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, הכי נמי יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות". מסתבר הדבר, שכשם שלדעתו כאשר האיש והאשה נמצאים במקומות שונים היפרדותם בהדלקה נחשבת הידור, כך גם בהיותם באותו מקום, אך הם מדליקים בזמנים שונים, הרי זה הידור.¹⁴ אמנם הנדון במהרי"ל ובתרומת הדשן הוא שהבעל יתכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו, אך כמו כן יש לומר שגם היא רשאית להתכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, על מנת שתוכל להדליק בעצמה, וכמו שכתבנו לעיל, שלא מסתבר לחלק בינו לבינה, שרק הוא רשאי להיפרד והיא לא.

אולם זה נכון רק לנוהגים כרמ"א, שפסק כמהרי"ל, אך הנוהגת כשולחן ערוך אינה רשאית להדליק בעצמה.

סיכום ומסקנות

- א. ישנה מחלוקת בין השולחן ערוך לרמ"א האם יש הידור שבני הבית יפרדו זה מזה בהדלקתם וכל אחד מהם ידליק. ומחלוקת נוספת, האם הבעל שנמצא במקום אחר רשאי להיפרד מאשתו בהדלקתו. לשתי המחלוקות שורש משותף, האם מצוות נר חנוכה היא מצווה אישית או משפחתית.
- ב. גם לנוהגים כרמ"א שכל בני הבית מדליקים, האשה אינה מדליקה, משום ש'אשתו כגופו', או מטעמי צניעות שהשתנו בנסיבות ימינו. אך באופן בסיסי היא חייבת, ולכן מסתבר שכשם שלדעתו בעל רשאי להיפרד מאשתו כך גם האשה רשאית להיפרד מבעלה, ויכולה גם לברך.
- ג. ההדלקה בזמנה היא מעיקר הדין, ולא רק משום 'זריזין מקדימין למצוות', אך בימינו שעת 'כלתה רגל מן השוק' מאוחרת יותר, בערך כחצי שעה אחרי סגירת החנויות, ולכן נראה שבימינו ההדלקה סמוך לשקיעה היא רק בגדר 'זריזין מקדימין'.
- ד. המדליקים בתוך הבית סומכים על כך שיש פרסום הנס לבני הבית, ועליהם להקפיד שלא להדליק עד שיתכנסו בני הבית.
- ה. המדליקים בפתח הבית או בחלון, ומפרסמים את הנס להולכים ברשות הרבים, צריכים להקפיד על הזמן האמור. לפיכך, אשה שבעלה מאחר תדליק בעצמה בזמן החיוב. דין זה אמור בין לנוהגות כשולחן ערוך ובין לנוהגות כרמ"א.
- ו. אם הדלקת האשה תגרום הפרת שלום הבית, אין להדליק ללא הסכמתו.

14. בשר"ת שער אפרים (סימן מב) הבין בתרומת הדשן ש"שני מקומות" לאו דווקא, ואפילו באותו זמן ובאותו מקום הרי זה הידור שאיש ואשה ידליקו בנפרד. דבריו מוקשים בפשט דברי התרומת הדשן, אך על כל פנים בזמנים שונים נראה שזה הידור כמו שני מקומות.

- ז. אשה שמגיעה הביתה מאוחר, אם היא מגיעה אחרי שהנרות כבו, וגם אינה רואה נרותיהם של אחרים, חייבת להדליק בעצמה בלא ברכה, כדי לקיים מצוות ראיית הנרות.
- ח. גם אם היא תראה את הנרות כשתגיע, יש הידור מצווה להמתין לה בהדלקה, ויש מקום שהבעל ימתין לה. ואם הוא מדליק בתוך הבית, ובני ביתו אינם שם, ברור שעליו להמתין לאשתו כדי שיהיה פרסום הנס בשעת ההדלקה.
- ט. אם היא רוצה להדליק בנפרד כשתבוא, לנוהגים כשולחן ערוך אין היא רשאית לעשות כן. לנוהגים כרמ"א מותר לעשות כן, אך עליה להתכוון מלכתחילה שלא לצאת ידי חובה בהדלקת בעלה.

מלחמת יוונים וניצוח הכהנים החשמונאים רמוז
 במלחמת שכס, כי בימי יוונים לא גלו מארץ
 ישראל אלא בתוך ארצם היו יושבים. ועל ידי
 גזירה 'תיבעל לטפסר תחילה' התחיל המלחמה,
 הכא נמי על ידי דינה נמסרו רבים ביד מעטים
 וטמאים ביד טהורים. והניצוח היה על ידי לוי,
 והכא על ידי כהנים. ובסוף טיהרו המקדש ונעשה
 נס בשמן, הכא נמי 'והטהרו והחליפו שמלותיכם
 ונקומה ונעלה בית אל', 'ויצב שם מצבה ויצק
 עליה שמן'.

(מדרשות החתם סופר,

מובא בסידור חתם סופר על 'הנרות הלוי')

הניצחון שנתן ה' ביד עבדיו הכוהנים שנתגברו
על היוונים שביקשו לא רק לעקור את עם
ישראל ממעמדם החומרי כי אם לעקור את
תכונת החיים שישראל מודיעים בעולם, שהם
צריכים להיות על פי שורשי התורה, שתהיה
הטהרה והצניעות המטרה הראשית בחיי
המשפחה ואחריהן ימשכו יתר המידות והדעות
הישראליות. זה שנאו עם היוונים וראו בזה צר
ואויב לתרבותם הם, שהעמידו לנס את עליצת
החיים והנאותיו הגופניות והדמיוניות, על כן
הייתה שנאת היוונים רבה מאד לתורת ישראל.
והנה, כפי דרך הנוהגת באיש הישראלי, אף על
פי שאינו מצוין, מכל מקום בחיי המשפחה מוכר
האור העברי. הטהור והצניעות, האמן וכל
המידות המסתעפות מזה לטובה, ניכרים יפה
לשם ולתפארת בכל בית בישראל המתנהג על פי
דרכי התורה והמצווה. על כן חובת מצוות חנוכה
נר איש וביתו.

(הראייה קוק, 'עין איה', שבת פרק שני אות ז)

